

UDC 791.1

PERCEPTION OF GYÖRGY LUKÁCS'S MARXISM IN CHINA: FROM IDEOLOGICAL CRITICISM TO THE FORMATION OF A SCIENTIFIC APPROACH

V. Kiktenko

Dr. Habil. in Philosophy, Senior Fellow

A. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

kiktenko@gmail.com

The article examines the history and current state of studies on the ideas of the Hungarian Marxist philosopher György Lukács by the leading Chinese scholarship. It is based on many examples of the most characteristic scientific articles and monographs. The Chinese researchers of Lukács's philosophy went through a difficult path – from the translation of individual essays to the large-scale translation and study of his fundamental works, as well as from political criticism of partisanship to the practical and theoretical interpretation of his ideas. First of all, it is shown that in the 1950s and 1990s, G. Lukács's philosophy was involved in political discussions in the PRC, and that the Chinese studies of the Hungarian Marxist essentially repeated the Soviet criticism. At the end of the 1970s and 1980s, the related discussions on Lukács's ideological affiliation were intensified among the Chinese philosophers (Xu Chongwen, Du Zhangzhi, Zhang Yixing, Sun Bokui). The key focus of the paper is on the main courses of the study of G. Lukács's philosophy in the works of Chinese philosophers in the 1990s–2000s. There are following examples of such researches with main subject and scholars' names: regarding the theory of reification (Xu Chongwen, Zhang Xiping, Sun Quansheng, Niu Hongmei, Ye Yanjun, Liang Hui, Li Qingjun, Hu Xuming, Han Qihong, Du Zhangzhi); ideas of totality (Xu Chongwen, Yang Wushuan, Zhang Kangzhi, Du Zhangzhi, Jiang Bin); the idea of totality (Xu Chongwen, Yang Wushuan, Zhang Kangzhi, Du Zhangzhi, Jiang Bin); class consciousness (Zhang Yibing, Luo Siliang); orthodox Marxism (You Hao, Li Rong); the book "History and Class Consciousness" (Du Zhangzhi, Sun Bokui, Gu Yisi, Zhang Liang, Zhang Kangzhi, Gao Min); comparative analysis (Pang Yiping, Han Lixin, Luo Siliang). Finally, the article describes and evaluates the study of Lukács's philosophy in China. It is shown that the Chinese scientific studies of G. Lukacs have become more specialized and focused on specific problems, and there has been a gradual departure from the traditional conception of Lukacs as a strictly Marxist philosopher. At the same time, it is noted that until today, the Chinese philosophers are significantly behind their Western colleagues in the studying of Lukacs' ideas, and this primarily concerns the necessary diversity of theoretical and methodological approaches.

Keywords: Marxism, neo-Marxism, Hegelianism, idealism, reification, totality, class consciousness.

СПРИЙНЯТТЯ МАРКСИЗМУ ДЬЙОРДЯ ЛУКАЧА В КИТАЇ: ВІД ІДЕОЛОГІЧНОЇ КРИТИКИ ДО ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО ПІДХОДУ

В. О. Кіктенко

У статті розглянуті історія та сучасний стан вивчення китайськими вченими ідей угорського філософа-марксиста Дьйордя Лукача на прикладах найхарактерніших наукових статей і монографій. Відзначено, що китайські дослідники філософії Д. Лукача пройшли складний шлях – від перекладу окремих есе до масштабного перекладу і вивчення його фундаментальних праць, від політичної критики партійності до практичної і теоретичної інтерпретації його ідей. Насамперед показано, що в 1950-ті–1990-ті рр. філософія Д. Лукача була втягнута в політичні дискусії в КНР, а китайські дослідження угорського марксиста по суті повторювали радянську критику. Наприкінці 1970-х–1980-х рр. активувались дискусії серед китайських філософів щодо ідейної приналежності Д. Лукача (Сюй Чунвень, Ду Чжанчжи, Чжан Їсін, Сунь Бокуй). Головна увага в роботі зосереджена на основних напрямках вивчення філософії Д. Лукача в роботах китайських філософів у 1990-ті–2000-ті рр., які стосуються *теорії уречевлення* (Сюй Чунвень, Чжан Сіпін, Сунь Цюаньшеном, Нью Хунмей, Є Яньцзюня, Лян Хуея, Лі Цинцзюнь, Лян Хуей, Ху Сюймін, Хань Цюхун, Ду Чжанчжи), *ідеї тотальності* (Сюй Чунвень, Ян Ушуань, Чжан Канчжи, Ду Чжанчжи, Цзян Бінь), *класової свідомості* (Чжан Їбін, Ло Силян), *ортодоксального марксизму* (Ю Хао, Лі Жун), *праці «Історія та класова свідомість»* (Ду Чжанчжи, Сунь Бокуй, Гу Їси, Чжан Лян, Чжан Качжи, Гао Мінь), *порівняльного аналізу* (Пан Їпін, Хань Лісінь, Ло Силян). Насамкінець у статті дається характеристика та оцінка вивчення філософії Д. Лукача в Китаї. Показано, що китайські наукові дослідження Д. Лукача стали більш спеціалізованими та сконцентрованими на конкретних проблемах, поступово відбувся відхід від традиційного уявлення про Д. Лукача як про суто марксистського філософа. При цьому відзначено, що до сьогодні китайські філософи суттєво відстають від своїх західних колег у питанні вивчення ідей Д. Лукача й це насамперед стосується необхідного розмаїття теоретичних і методологічних підходів.

Ключові слова: марксизм, неомарксизм, гегельянство, ідеалізм, уречевлення, тотальність, класова свідомість.

Важливе місце у вивченні теоретиків західного марксизму¹ китайськими філософами посідає філософська спадщина угорського марксиста Дьйордя Лукача (1885–1971), ідеї якого отримали вкрай суперечливі оцінки. Ще у середині 1930-х рр. деякі праці Д. Лукача були перекладені китайською мовою, що справило певний вплив на формування лівої теорії в Китаї². За ці майже

¹ Сюй Чунвень 徐崇温 у 1982 р. першим серед китайських філософів увів у науковий обіг КНР концепт «західний марксизм» (西方马克思主义 *xifang makesi zhuyi*), глибоке вивчення якого призвело до відходу від радянської редакції марксизму та появи нових теорій у сучасній китайській марксистській філософії. Сюй Чунвень, народився 1930 р. у місті Усі провінції Цзянсу, фахівець з китайського марксизму і соціалістичної теорії, науковий співробітник Інституту філософії Академії суспільних наук КНР, почесний член Академії суспільних наук КНР. Сюй Чунвень тривалий час займався вивченням історичного матеріалізму, історії марксистської філософії, сучасної західної філософії, західного марксизму, демократичного соціалізму, теорії Ден Сяопіна і наукового соціалізму.

² Першою стала стаття Д. Лукача «Золя і реалізм», опублікована в 1935 р. у журналі «译文» («Переклад», том 2, № 2), яка і стала початком вивчення філософії угорського марксиста в Китаї.

90 років Д. Лукач по-різному сприймався китайськими інтелектуалами – у 1930–1940-ті рр. його вважали представником теорії реалізму, у 1950–1960-ті рр. його зараховували до еретичної форми марксизму та відповідно до міжнародного ревізіонізму, від кінця 1970-х рр. його почали вивчати як видного представника західного марксизму. Китайські дослідники філософії Д. Лукача пройшли складний шлях – від перекладу окремих есе до масштабного перекладу і вивчення його фундаментальних праць, від політичної критики партійності до практичної і теоретичної інтерпретації його ідей. У результаті ідеї Д. Лукача стали невід’ємною частиною сучасної китайської марксистської теорії та науки. Станом на вересень 2022 р. у CNKI, найвпливовішій базі даних досліджень у царині гуманітарних і соціальних наук у Китаї, за ключовим словом «Лукач» було знайдено 2664 публікації, що, вочевидь, вказує на величезний інтерес китайських учених до філософської спадщини угорського марксиста. Безумовно, що такий величезний масив текстів передбачає необхідність систематизації та узагальнення результатів досліджень. У статті Чжан Ляна «Сімдесят років вітчизняних досліджень Лукача: критичний огляд» розглядаються особливості, досягнення і проблеми трьох етапів вивчення філософії Д. Лукача в Китаї, а також зроблено прогноз майбутніх напрямів досліджень у цій галузі [张亮 2003]. Інший китайський учений, Чжен Нен, глибоко аналізує вивчення і переоцінку філософської спадщини в контексті марксистських досліджень у Китаї від початку здійснення Політики реформ і відкритості [郑能 2011]. Детальний кількісний аналіз подано у спільній роботі Лі Цяня, Лю Цзяня та Чжана Ляна «Дослідження Лукача в Китаї: емпіричний аналіз на основі бази даних CSSCI³ (1998–2019)» [李灿 2021]. У працях Лю Сюланя [刘秀兰 2000] і Чжан Їсіна [张翼星 2001] були зроблені важливі узагальнення досліджень філософії Д. Лукача в Китаї. Огляду інтерпретацій мислення Д. Лукача китайськими філософами присвячена стаття Сунь Чуна [孙淳 2019]. Метою цього дослідження є визначення особливостей рецепції та інтерпретації філософії Д. Лукача в Китаї з методологічних позицій історико-філософської реконструкції та компаративного аналізу на прикладах найхарактерніших наукових статей і монографій з цього питання.

1. Філософія Д. Лукача в контексті політичних дискусій у Китаї (1950-ті–1990-ті рр.)

Спочатку філософія Д. Лукача була втягнутою в політичні дискусії в КНР, і з цієї причини жодних серйозних китайських досліджень угорського марксиста не було. Наприкінці 1950-х – на початку 1960-х рр. у літературних колах Китаю критично висловлювалися щодо Д. Лукача, однак вони були неоригінальні, оскільки по суті повторювали радянську критику, яка, окрім ідеалістичного компонента в концепції Д. Лукача, була в основному зосереджена на його поглядах на народний фронт і демократію, а також на його недооцінку

³ CSSCI, Chinese Social Sciences Citation Index, 中文社会科学引文索引, Китайський індекс цитування суспільних наук – це програма міждисциплінарного індексу цитування в Китаї. Вона була розроблена Центром оцінки досліджень Нанкінського університету Академії суспільних наук КНР і Гонконзьким університетом науки і технології в 1998 р. і запущена в 2000 р. Ця база даних цитування охоплює близько 500 китайських академічних журналів з гуманітарних і соціальних наук. Нині багато провідних китайських університетів та інститутів використовують CSSCI як основу для оцінки академічних досягнень і просування по службі.

провідної ролі партії. Після початку Політики реформ і відкритості в 1978 р. широко почали обговорювати майбутній розвиток соціалістичного будівництва в Китаї. Західний марксизм став важливим теоретичним ресурсом для наукових і філософських дискусій у КНР, що, зокрема, призвело й до активізації дослідження ідей Д. Лукача.

Полеміка навколо концепції Д. Лукача започаткувала серію дебатів і роздумів серед китайських філософів щодо західного марксизму загалом, що включало у себе пошук методів досліджень, формулювання відповідних концепцій, визначення теоретичної та практичної значущості цих досліджень. Наприкінці 1970-х–1980-х рр. акцент змістився з естетичної та літературної думки Д. Лукача у середній та пізній період його творчості на власне його філософію, представлену передусім у його праці «Історія та класова свідомість». Хоча китайською мовою в цей час були видані тільки переклади літературно-естетичних творів угорського марксиста. Щоправда, до дебатів було залучено не так багато китайських учених, серед яких головними були Сюй Чунвень, Ду Чжанчжи та їхні послідовники [张翼星 2001, 354–357]. Насамперед це стосується дискусій щодо того, ким є Д. Лукач: засновником західного марксизму чи все-таки прихильником класичного марксизму? Від самого початку Сюй Чунвень виключив Д. Лукача з-поміж справжніх марксистів, оскільки, на його думку, представники західного марксизму виступають виключно з позицій ідеалізму [徐崇温 2000]. Незважаючи на таку оцінку, завдяки Сюй Чунвеню ім'я Д. Лукача стало широко відомим у китайській науковій спільноті. Іншої точки зору дотримується Чжан Їсін, який вважає Д. Лукача класичним марксистом і прихильником соціалістичних ідей [张翼星 2001]. Низка китайських учених у принципі відходять від чіткого визначення ідейної приналежності Д. Лукача. Наприклад, Сунь Бокуй лише намагається окреслити сильні та слабкі сторони марксизму Д. Лукача, а також показати схожість і відмінності філософських систем Д. Лукача і К. Маркса [孙伯鏊 1999].

Усі учасники дискусій загалом погоджувалися з тим, що пізня філософська думка Д. Лукача є марксистською, але водночас по-різному оцінювали його роботу «Історія та класова свідомість». Ду Чжанчжи вважав, що: 1) незважаючи на деякі незначні помилки, «Історія та класова свідомість» – це загалом марксистська праця, що є розвитком марксистського практичного матеріалізму в нових історичних умовах; 2) відкритий у цій праці ідеологічний шлях є реалістичним посібником для здійснення Політики реформ і відкритості [张伯霖 1985; 杜章智 1986; 杜章智 1989]. Своєю чергою Сюй Чунвень наполягав на тому, що: 1) «Історія та класова свідомість» є антиленінською і немарксистською; 2) праця містить вкрай небезпечні та шкідливі політичні тенденції (наприклад, ідеологічний плюралізм та опозиція до керівництва партії) [徐崇温 1989]. Ця полеміка, безсумнівно, дала величезний поштовх дослідженням філософії Д. Лукача в Китаї, однак за своїм змістом вона була надто політизованою. Крім того, учасники дискусії не мали необхідного рівня володіння теорією та знання оригінальних джерел для розроблення власної інтерпретації, залишаючись у наявних рамках розуміння концепції Д. Лукача радянськими чи західними вченими.

Після початку здійснення в 1989 р. Політики реформ і відкритості істотно послабився ідеологічний контроль за розвитком китайської науки, що

позитивно позначилося на вивченні західного марксизму загалом і концепції Д. Лукача зокрема. Важливо, що дві найважливіші праці угорського філософа («Історія та класова свідомість» [卢卡奇 1999], «До онтології суспільного буття» [卢卡奇 1993a; 卢卡奇 1993b]) було перекладено китайською мовою, що спричинило сплеск наукових досліджень у Китаї цієї теми (статті, монографії, дисертації). Однак рівень більшості цих досліджень залишався невисоким через, як і раніше, недостатню теоретичну підготовку авторів, що призводило до повтору ідей, висловлених раніше.

Якщо спочатку вивчення філософії Д. Лукача в Китаї було зосереджене на його праці «Історія та класова свідомість», то наприкінці 1990-х рр. почали з'являтися дослідження його теорії культури, теорії уречевлення, раннього періоду творчості, а також вплив на формування його концепції ідей Г.В.Ф. Гегеля, К. Маркса, М. Вебера, Е. Гуссерля, К. Шмідта, ортодоксального марксизму, Франкфуртської школи, східноєвропейського неомарксизму. Так, у книжці Чжан Сіпіна реконструюється філософія Д. Лукача в контексті історії сучасної західної соціальної думки та на основі великої кількості фактів, які, щоправда, були досить поверхнево проаналізовані [张西平 1997]. Книга ж відомого історика марксистської філософії, професора Суня Бокуя «Лукач і Маркс» є найглибшим теоретичним дослідженням, у якому подано інтерпретацію та коментарі до основних питань філософської думки Д. Лукача [孙伯鍨 1999]. Важливою є стаття Ма Чі, в якій було зроблено перший у Китаї систематичний виклад естетичної теорії Лукача [马驰 1998].

2. Основні напрями вивчення філософії Д. Лукача в Китаї (1990-ті–2000-ті рр.)

2.1. Теорія уречевлення

Праці китайських філософів, зосереджені на теорії уречевлення Д. Лукача, здебільшого спрямовані на вивчення основних конотацій, джерел, етичних наслідків, гуманітарних інтерпретацій, уречевлення та вираження класової свідомості уречевлення. Сюй Чунвень, один із найважливіших засновників вивчення західного марксизму в Китаї, стверджує, що теорія уречевлення та об'єктивації Д. Лукача насправді сформувалася під сильним впливом данського філософа-екзистенціаліста С. К'єркегора (1813–1855) і його безпосередніх учителів, німецьких соціологів Г. Зіммеля (1858–1918) і М. Вебера (1864–1920). Сюй Чунвень стверджував, що ідея уречевлення Д. Лукача відкидає філософський матеріалізм і діалектику природи, а також ідеалістично трактує об'єкт як поняття, пов'язане зі свідомістю, що суперечить поглядам К. Маркса і Ф. Енгельса [徐崇温 1989]. Після інтерпретації ідеї уречевлення Д. Лукача, запропонованої Сюй Чунвеном, китайські філософи здебільшого вели суперечку про те, чи є ця ідея марксистською, чи ні, що нічого суттєвого не додало у вивчення цього питання. При цьому гуманістична інтерпретація ідеї уречевлення Д. Лукача була представлена тільки в роботах Сюй Чунвєня і його послідовників.

Такий підхід був значно розвинений і наповнений іншим змістом Чжаном Сіпіном, який стверджує: 1) Д. Лукач сформулював свою гуманітарну думку в термінах як критики відчуження, так і визнання гуманізму; 2) критика Лукачем відчуження, відмирання та спотворення людської природи свідчить, що він зосереджений на звинуваченні капіталістичного суспільства; 3) схвалення

гуманізму спрямоване на реконструкцію марксизму, на розвиток і утвердження людської природи. Чжан Сіпін повністю підтверджує гуманістичну думку Д. Лукача та порівнює її з гуманізмом у ранніх роботах К. Маркса. Розмірковуючи над різними інтерпретаціями гуманізму, Чжан Сіпін доходить висновку, що будь-який гуманізм виражає фундаментальну суть людини – свобода, рівність і братерство. Однак ця суть по-різному виражається в ту чи іншу історичну епоху, що зумовлює, зокрема, теоретичні відмінності між буржуазним гуманізмом і гуманізмом Д. Лукача. Загалом можна погодитися з думкою Ляна Тао, який вважає, що Чжан Сіпін діалектично розглядає ідею уречевлення Д. Лукача та заглиблюється з історичного погляду в теоретичні витoki гуманізму, ідучи значно далі від Сюй Чуньвенья [梁涛 2011, 17–19].

Згідно із Сунь Цюаньшеном, теорія уречевлення Д. Лукача еквівалентна ідеї відчуження К. Маркса, і, по суті, це одне й те саме, тому що: 1) вони пов'язані з явищем капіталістичного товарного фетишизму; 2) пропонують спосіб відмовитися від відчуження та уречевлення. При цьому китайський філософ пропонує вважати теорію уречевлення Д. Лукача «мікроеволюцією» ідеї Маркса про відчуження [孙全胜 2011, 32–33]. Інший китайський філософ, Нью Хунмей, вважає, що, хоча уявлення Д. Лукача про уречевлення та відчуження містять низку серйозних помилок, але загалом слушно показують, що суть залежності людини від речей у капіталістичній ринковій економіці полягає в пануванні та поневоленні людей речами. Крім того, Нью Хунмей вказує на необхідність дати об'єктивну оцінку теорії уречевлення і відчуження Д. Лукача, що може мати велике значення для визначення шляхів ефективного розвитку соціалістичної ринкової економіки і технологічного прогресу Китаю на сучасному етапі [牛红梅 2005, 200–201]. Цікавим є підхід Є Яньцзюня та Лян Хуея, які стверджують, що критика уречевлення у Д. Лукача більшою мірою відображена в його критиці способу мислення та теорії мислення. Тобто Д. Лукач, на відміну від І. Канта, який у своїй критиці спирається лише на розум як такий, ґрунтується на соціально-історичній перспективі з метою критики всеосяжного капіталістичного уречевлення та виявлення його внутрішньої структури, розкриття його історичних законів, а також закликає до суб'єктивності пролетаріату [叶艳君 2011, 56].

Лі Цинцзюнь і Лян Хуей слушно зазначають, що Д. Лукач упродовж усього періоду свого філософського шляху розвивав власну теорію відчуження, але ця теорія по-різному сформулювалася в його ранній праці «Історія та класова свідомість» і більш пізні періоди його творчості. Спочатку це була: 1) критика з позицій пролетаріату уречевленої (відчуженої) реальності капіталістичного суспільства, зумовленої товарною структурою і сучасною наукою та технікою, 2) діалектика як джерело напруження в критиці цієї відчуженої реальності, а класова свідомість пролетаріату – це передумова і гарантія емансипації пролетаріату. Здебільшого це було пов'язано з гегелівським впливом, який не відокремлює відчуження від об'єктивації та має фаталістичний відтінок. Пізніше Д. Лукач розрізняв відчуження та уречевлення, тим самим заклавши підґрунтя для наукового вивчення відчуження як соціально-історичного феномена. Згідно з аргументами Лі Цинцзюня та Лян Хуея, цей фундаментальний зсув у філософії Д. Лукача був зумовлений насамперед змінами теоретичного середовища. Зрештою, вони стверджують, що, беручи до уваги процес трансформації

думки Д. Лукача, «відчуження» в його філософії слід розглядати як соціальне явище за певних історичних умов, що має бути науково проаналізоване на основі матеріалістичного розуміння історії [李庆钧 2000, 64–68]. Ху Сюймін і Хань Цюхун вважають працю Д. Лукача «Історія та класова свідомість» актуальною і сьогодні, бо її теоретичні положення дають змогу аналізувати феномен уречевлення у сучасному капіталістичному суспільстві [胡绪明2006, 58–61]. При цьому не всі китайські філософи повністю сприймають теорію уречевлення Д. Лукача. Так, Ду Чжанчжи пише, що Д. Лукач під впливом ідей Г.В.Ф. Гегеля переплутав поняття «уречевлення» і «відчуження», що призвело до утвердження позачасовості капіталістичного суспільства в його філософській системі. Але оскільки уречевлення – це нейтральне явище, то істина й неправда, свобода і рабство однаковою мірою є формою уречевлення. Відчужені ж соціальні відносини виникають тільки тоді, коли форми уречевлення у суспільстві приводять природу людини у суперечність з її існуванням, і тільки тоді, коли природа людини пригнічується [杜章智 1990, 36–43].

2.2. Ідея тотальності

Проблема тотальності привертає пильну увагу вчених ще від 1950-х рр., і загалом є чотири основні дослідницькі напрями: 1) вивчення тотальності як теорії мислення, 2) вивчення тотальності як методу, 3) вивчення тотальності як філософської категорії, 4) порівняння та протиставлення «тотальності» й «тоталізації».

Сюй Чунвень стверджує, що підхід Д. Лукача до подолання тотальності уречевлення походить із діалектики Г.В.Ф. Гегеля, а не К. Маркса. На думку китайського філософа, «тотальність» у К. Маркса належить до сутності діалектики, що виходить із правильного методу зв'язування всіх явищ із цілим і тотальністю, де явища і мислення діалектично єдині. З іншого боку, Д. Лукач розглядає «тотальність» як попередню, фактичну функцію теперішнього та у її відношенні до майбутнього [徐崇温 1989]. З такою точкою зору погодилися багато китайських філософів [梁涛 2011, 17–19], які також стверджували, що «Історія та класова свідомість» Д. Лукача – це абстрактний гуманістичний марксизм, хибна ультраліва ідеологія, відображення дрібнобуржуазних настроїв, які виникли в умовах тимчасової поразки європейських революцій у 1920-х рр. [秦泽 1984].

Ян Ушуань зазначає, що «тотальність» Д. Лукача – це філософська категорія, що узагальнює взаємодію, взаємну відмінність і загальний зв'язок суспільства і природи, належить до загального і всеосяжного зв'язку всього суспільного життя людини, є ядром і суттю марксистської філософської діалектики, має багатий антропологічний зміст. Ця ідея була сформульована Д. Лукачем у ході вивчення і застосування марксистської діалектики для визначення відношення між суб'єктом і об'єктом. При цьому хоча теорія Д. Лукача вочевидь формувалася і під потужним впливом філософії Г.В.Ф. Гегеля, але погляди угорського філософа на тотальність відповідають ідеям К. Маркса. Ян Ушуань вважає, що теорія тотальності Д. Лукача: 1) важлива для розуміння соціально-історичного процесу, 2) розширює теоретичний обрій практичної діяльності людини у соціальній дійсності, 3) корисна для осягнення процесу розвитку відносин між людьми, взаємин між людиною та природою, 4) має використовуватися для аналізу структури людського суспільства [杨伍栓 2003, 23–26].

Чжан Канчжи стверджує, що науковий характер «тотальності» виявляється від самого початку вивчення капіталістичного суспільства і властивого йому антагонізму між продуктивними силами та виробничими відносинами. Використання категорії «тотальність» дало змогу побачити суперечності в розвитку капіталістичного суспільства в контексті загальноісторичного процесу розвитку людства, започаткувало теоретичне розуміння історичного розвитку в термінах загальних зв'язків. Важливо, що саму появу категорії «тотальність» необхідно розуміти в контексті історичного процесу виникнення і розвитку пролетаріату. Тобто доти, доки пролетаріат залишається замкнутим класом у буржуазному суспільстві, будь-які системи думки методологічно залишаються частиною буржуазної ідеології. Тільки коли пролетаріат стає свідомим у класовій боротьбі, він стає самосвідомим організмом, що пізнає загальну реальність суспільства, здатним сформулювати наукову категорію історичної тотальності [张康之 1997, 43–48]. Ду Чжанчжи стверджує, що Д. Лукач, наголошуючи на практичному характері категорії «тотальність», надмірно перебільшив методологічну значущість цього поняття на противагу його економічному пріоритету, що слід розуміти як «гегелівське викривлення». Категорія «тотальність» втілює практичний матеріалізм і не суперечить пріоритету економіки в «Капіталі» К. Маркса. Іншими словами, визначальна роль економічних і соціальних відносин жодним чином не суперечить практичному, соціальному підґрунтя суспільної діяльності людини, на якому сфокусована категорія «тотальність» [杜章智 1990, 36–43].

Згідно з Цзян Бінь, є три основні критичні підходи до ідеї Д. Лукача про тотальність: 1) це гегелівський ідеалізм, що зводить тотальність (сутність) до суб'єкта; 2) заперечення діалектики природи скасовує «об'єктивну діалектику» для категорії «тотальність», усуваючи в такий спосіб онтологічне підґрунтя марксизму і перетворюючи марксизм на просту соціальну філософію суспільства; 3) категорію «тотальність» використовують для заперечення економічного детермінізму в марксизмі. При цьому Цзян Бінь вважає, що хоча ідея Д. Лукача про тотальність як суб'єкт і була успадкована безпосередньо з філософії Г.В.Ф. Гегеля, але це не гегелівський «абсолютний дух», а реальна людина і пролетаріат. Також Д. Лукач із цієї гегелівської системи виводить лише те, що реальний зовнішній світ – це не самодостатня річ, а історичний процес, що породжується та розвивається через посередництво об'єктивності суб'єкта. У цьому суть діалектики Д. Лукача, що більше спирається на практичний матеріалізм К. Маркса, згідно з яким необхідно розуміти зовнішню реальність із суб'єктивного боку, брати речі, реальність, чуттєвість як чуттєву діяльність людини, як практику, яку необхідно зрозуміти. Тобто Д. Лукач говорить про тотальність не у сенсі того, що суб'єкт є виток світу, а у сенсі практичного виникнення історії (*взаємне породження суб'єкта й об'єкта в практиці*), хоча цей принцип подекуди й виражається в гегелівському дискурсі та наративі [蒋斌 1989, 18–25].

2.3. Класова свідомість

На думку професора Чжан Їбіна, у певному сенсі аналіз Д. Лукача класової свідомості ґрунтується на історичному матеріалізмі як методологічній передумові, але визначення пролетарської свідомості є гегельянським за суттю. «Класова свідомість» Лукача є досить метафізичною, воно ґрунтується

на об'єктивній можливості, пов'язаній із конкретною ситуацією суспільного розвитку та визначає загальну ситуацію певного класу. Оскільки метод дослідження молодого Д. Лукача ґрунтувався на засадах історичного матеріалізму К. Маркса, то його дослідження класової свідомості від самого початку демонструє виняткову теоретичну спрямованість [张一兵 2000, 57–61]. Ло Силян аналізує «класову свідомість» Д. Лукача з погляду «суб'єкта класової свідомості», «самої класової свідомості», «суперечності», «подолання» і «функції». Класова свідомість відрізняється від свідомості окремих членів класу, але є свідомістю класу загалом. З погляду самої класової свідомості вона є свого роду загальною свідомістю. Свідомість пролетаріату має подолати всілякі суперечності, щоб вийти з кризи і на основі практики вирішити свої революційні завдання [罗嗣亮 2006, 26–29].

2.4. Ортодоксальний марксизм

Лукача вважають засновником західного марксизму і найважливішою причиною цього є перевага його методу. Під прикриттям методологічної переваги багато немарксистських шкіл і немарксистських ідей змогли змішатися з марксизмом, спотворюючи і фальсифікуючи його на свій розсуд. Поняття «західний марксизм» сьогодні вводить в оману, оскільки воно не відображає ні істотної подібності між різними школами думки, що входять до нього, ні простого припущення, що західний марксизм є немарксистським. Ю Хао вважає, що таке бачення було обґрунтоване радянською наукою, якій були притаманні жорстка ідеологічна єдність, контроль громадської думки, надмірно централізована система управління, самоізоляція та авторитаризм [尤昊 2011, 56–57].

Лі Жун згоден з тим, що відновлення Д. Лукачем революційної природи марксизму шляхом застосування діалектики і методології Г.В.Ф. Гегеля мало певне позитивне значення, оскільки створило недогматичне розуміння марксизму. Однак Лі Жун вважає, що в головному Д. Лукач відійшов від марксистської теорії, оскільки він перебільшує роль суб'єкта і пролетарської свідомості, перетворюючи марксистську діалектику на суб'єктивну діалектику. Ба більше, суб'єкт-об'єктна теорія Г.В.Ф. Гегеля з теорією К. Маркса створює гібрид суб'єкт-об'єктної теорії, замінюючи самосвідомість класовою свідомістю, обмежуючи діалектику взаємодією суб'єкта та об'єкта і розглядаючи людську історію насамперед як історію взаємодії суб'єкта і предмета свідомості [李蓉 1998, 132–135].

2.5. «Історія та класова свідомість»

Рання праця Д. Лукача «Історія та класова свідомість» 1923 р. одразу ж викликала серед марксистів критику та суперечки, що тривають і досі. З моменту появи книги в Китаї, особливо після початку здійснення в 1978 р. Політики реформ і відкритості, її вивчення зосереджене на трьох аспектах: 1) порівняльний аналіз ідей Д. Лукача та К. Маркса, де найбільша увага приділяється теорії уречевлення Д. Лукача та теорії відчуження К. Маркса, а також порівняльному вивченню діалектики історичної тотальності Д. Лукача та матеріалістичного погляду на історію К. Маркса [吴晓明 2002, 14–18; 吴晓明 2005, 12–15; 衣俊卿 1997, 10–16; 衣俊卿 1999, 82–88; 衣俊卿 2011, 5–15; 衣俊卿 2012]; 2) вивчення ідей, способу мислення та цінностей, що розкривають підтекст теорії

Д. Лукача [张一兵 2004; 俞吾金 2009]⁴; 3) використання ідей Д. Лукача для подальшої китаїзації марксизму. Загалом вивчення китайськими вченими праці «Історія та класова свідомість» відіграло важливу роль для розуміння ними марксизму як практичної філософії, антропології та гуманістичної філософії, а також для наукового і гуманістичного визначення марксистської філософії, ставши важливим орієнтиром для розвитку марксизму в Китаї.

На думку Ду Чжанчжи, «Історія та класова свідомість» – це багатоплоскостна філософська (або політико-філософська) праця, що документує фундаментальне ідеологічне зрушення Д. Лукача в бік марксизму. Головна ідея цього твору полягає у необхідності відродження істинного філософського сенсу марксизму, забутого та спотвореного лідерами Другого Інтернаціоналу. Ду Чжанчжи вважає, що, хоча книжка має низку суттєвих помилок, але вона являє собою надзвичайно важливу віху в інтелектуальному русі Д. Лукача до філософії К. Маркса і посідає надзвичайно важливе місце в історії марксизму. Китайський філософ зазначає, що це перша серйозна спроба систематичної філософської критики механістичного матеріалізму і фаталістичного економічного детермінізму. Д. Лукач відновлював зв'язок між марксизмом і класичною німецькою філософією відповідно до ідей Енгельса, з акцентом на діалектичному аспекті марксизму, що впливає із гегелівського вчення. Ду Чжанчжи вважає, що хоча «Історія і класова свідомість» не є повністю розробленим марксистським твором і містить багато слідів гегельянства, але помилки та недоліки не скасовують її важливість для розвитку філософських засад марксизму в цій книзі [杜章智 1990, 36–43].

За словами Суня Боюя, «Історія та класова свідомість» – це праця перехідного періоду у творчості Д. Лукача, що відображає своєрідний спосіб мислення автора в цей час. Тому не можна використовувати цю точку зору угорського філософа для пояснення К. Маркса [孙伯鏘 1999, 63]. Інший китайський філософ, Гу Їси, слушно додає, що праця «Історія та класова свідомість» насамперед важлива для прояснення теоретичних витоків філософії Д. Лукача [古亦思 2000, 95–97]. Чжан Лян стверджує, що оскільки сьогодні ми вступаємо у світ історії та класової свідомості, то ідеї та роздуми Д. Лукача вкрай актуальні для правильного розуміння сучасної ситуації. Що ж стосується безпосередньо досліджень філософії Д. Лукача, то його ранній, домарксистський період особливо важливий для розуміння фундаментальних засад його думки [张亮 2003, 39–45]. Чжан Качжи рекомендує вивчати філософію Д. Лукача в контексті історії міжнародного комуністичного руху та сучасної соціалістичної практики, що дасть змогу чітко побачити його відповідність духу марксизму [张康之 1997, 43–48]. Гао Мінь правильно підсумовує, що в книжці «Історія та класова свідомість» найбільш важливими теоретичними категоріями є «тотальність», «уречевлення» та «класова свідомість». Усі ці три категорії тісно пов'язані між собою. Тотальність втілює органічну єдність сукупності фактів; уречевлення показує руйнацію зв'язку між людиною і речами, людиною і суспільством та самим собою, а отже, руйнує тотальність. Для того ж щоб повернутися до тотальності, необхідна класова свідомість [高敏 1997, 31–36].

⁴ Велика кількість наукових праць з цього питання вийшла у книжній серії «Зарубіжні марксистські дослідження» («国外马克思主义研究论丛»).

Зазначимо, що праця Д. Лукача «Історія та класова свідомість» стала основою для великої кількості досліджень китайських філософів, присвячених поняттю «історія», діалектиці історії, змінам у ранній та пізній думці, а також літературній теорії угорського марксиста. При цьому, як було показано вище, є великі розбіжності серед китайських філософів в оцінці теоретичного і практичного значення цієї роботи.

2.6. Порівняльний аналіз

Найбільшу увагу в порівняльному аналізі приділяють ідеям уречевлення Д. Лукача і відчуження К. Маркса. Пан Їпін виокремлює тут три основні відмінності: 1) К. Маркс розглядає відчужену працю в термінах приватної власності та в контексті історичного розвитку людини, що загалом спрямовано на критику капіталу. Натомість Д. Лукач розробляє свою теорію уречевлення на основі концепції товарного виробництва; 2) Д. Лукач формулює поняття «відчуження» в термінах об'єктивації, а об'єктивацію формулює в термінах діалектичного відношення суб'єкт-об'єкт. Виклад Д. Лукачем концепції уречевлення ближчий до основних елементів відчуженої праці, запропонованої К. Марксом. Однак еквівалентність уречевлення, що веде до уречевлення відчуження, у Д. Лукача хибна. 3) К. Маркс вважав, що усунення відчуження має бути досягнуто рішучою боротьбою пролетаріату проти буржуазії, а Д. Лукач вважав, що відмова від усунення відчуження залежить від формування свідомості пролетаріату і прагнення пробудити людей до свідомості через свідомість пролетаріату [庞翼平 2011, 46].

Професор Хань Лісінь у порівняльному дослідженні філософій Д. Лукача і К. Маркса стверджує, що праця Д. Лукача «Молодий Гегель» у певному сенсі є більш важливою, ніж його ж праця «Історія та класова свідомість». Це пояснюється тим, що Д. Лукач у цій ранній праці виступає проти думки, що Г.В.Ф. Гегель розглядає відчуження як еквівалент уречевлення, тоді як К. Маркс робить відмінність між ними, і тому К. Маркс перевершує Г.В.Ф. Гегеля. Теорія відчуженої праці в ранніх працях К. Маркса не належить до критики діалектики Г.В.Ф. Гегеля та його філософії загалом. Тому, вважає Хань Лісінь, якщо К. Маркса розглядати крізь призму ідей Д. Лукача, це не буде сприяти правильному розумінню успадкування К. Марксом гегелівської діалектики [郑能 2011, 204].

Ло Силян порівнює ідеї Д. Лукача і японського марксиста Кадзуо Фукумото, які по-різному розглядали класову свідомість як важливу частину революційного процесу, що насамперед було зумовлено різним соціально-історичним контекстом формування ідей двох філософів. Також по-різному Д. Лукач і К. Фукумото розуміли уречевлення, яке тісно пов'язане з розумінням класової свідомості. Важливо зазначити, що створене китайськими інтелектуалами (Го Можо та ін.) у Токіо в 1921 р. літературне об'єднання «Товариство творення» (《创造社》) відіграло важливу роль у поширенні думки Д. Лукача в Китаї, хоча на цьому етапі це було зроблено через японське «посередництво» [罗嗣亮 2006, 26–29].

Результати та сучасні тенденції вивчення філософії Д. Лукача в Китаї

На початку XXI ст. було опубліковано низку праць, які стали результатом вивчення ідей Д. Лукача та його критики кількома поколіннями китайських науковців. Насамперед це стосується опублікованих книг «Ранній Лукач» [卢

卡奇 2004], «Вибрані праці Лукача» [卢卡奇 2008], «Переоцінка Лукача» [赫勒等 2011], «Теорія роману» [卢卡奇 2012], «Лукач про драму» [卢卡奇 2014], «Процес демократизації» [卢卡奇 2013], «Своєрідність естетичного» [卢卡奇 2015]. До того ж китайські наукові дослідження Д. Лукача стали більш спеціалізованими та сконцентрованими на конкретних проблемах. Поступово відбувся відхід від традиційного уявлення про Д. Лукача як про суто марксистського філософа, що було пов'язане з глибшим вивченням витоків його теорії. Наприклад, повторне відкриття раннього Д. Лукача та визначення історичного впливу його ідей [张亮 2018, 142–150] призвело до розуміння китайськими вченими важливості і неокантіанського контексту, і традиційних марксистських теорій Другого Інтернаціоналу для вивчення формування філософського світогляду Д. Лукача [衣俊卿 2011, 16]. Крім того, за останні два десятиліття більш різноманітною стала методологія досліджень, а також сформувався підвищений інтерес до впливу на формування концепцій Д. Лукача ідей Г.В.Ф. Гегеля [张秀琴 2019, 63–70], К. Маркса та політекономії [周嘉昕 2020, 9–17].

У 2020 р. вийшла друком книжка Янь Хунюаня «Роздуми і критика: шлях Лукача до Маркса», яка стала одним із найдокладніших і найглибших вступів у вивчення філософії Д. Лукача в Китаї за останні двадцять років. Автор у своїй роботі спирається на китайські та зарубіжні дослідження, щоб дати всебічний аналіз творів Лукача впродовж усього його важкого, звивистого і складного шляху до К. Маркса, і показати процес зміни головних концепцій угорського марксиста [燕宏远 2020].

Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити таке: 1) останніми десятиліттями спостерігається зростання кількості наукових публікацій у Китаї, присвячених дослідженню різних аспектів філософії Д. Лукача; 2) особлива увага китайськими філософами приділяється працям «Історія та класова свідомість», «До онтології суспільного буття»; 3) не досить вивчено китайськими вченими домарксистські праці угорського філософа, що вкрай важливо для розуміння формування його оригінальних ідей; 4) переклади праць Д. Лукача на китайську мову є досить розрізненими та несистемними (є певні протиріччя в термінології, категоріях, поняттях); 5) чимало китайських досліджень філософії Д. Лукача є неоригінальними (*повтори, запозичення*) та суттєво відстають від праць західних колег, насамперед у розмаїтті теоретичних і методологічних підходів.

ЛІТЕРАТУРА

杜章智。卢卡奇谈马克思主义的革新。国外社会科学。1986。第1期。页 12–16。

杜章智。如何看待卢卡奇。人民日报。1989。1月27日。

杜章智。卢卡奇的《历史与阶级意识》。中州学刊。1990。第5期。页 36–43。

高敏。卢卡奇〈历史与阶级意识〉中若干范畴略论。宝鸡文理学院学报（人文社会科学版）。1997。第1期。页 31–36。

古亦思。读《卢卡奇与马克思》。马克思主义研究。2000。第4期。页 95–97。

胡绪明、韩秋红。《历史与阶级意识》与现代性批判——基于卢卡奇物化理论的现代性考察。长白学刊。2006。第6期。页 58–61。

赫勒等。卢卡奇再评价。哈尔滨：黑龙江大学出版社，2001。22+30+282页。

蒋斌。总体性·辩证法·历史观——评卢卡奇对马克思主义哲学体系的重建。广东社会科学。1989。第3期，页18-25。

李灿，刘健，张亮（2021）。卢卡奇研究在中国——基于CSSCI数据库（1998-2019）的实证分析。山东社会科学。2021。第6期。总第310期。页34-41。

李庆钧、程自功（2000）。卢卡奇前后异化思想转变原因之探究，扬州大学学报（人文社会科学版）。2000。第4卷。第3期。第64-68页。

李蓉。卢卡奇主客体的历史辩证法思想。毛泽东思想研究。增刊。1998。第132-135页。

梁涛。卢卡奇物化思想的人道主义解释。重庆科技学院学报（哲学社会科学版）。2011年。第4期。页17-19。

刘秀兰。卢卡契新论。西安：西北大学出版社，2000。13+700页。

卢卡奇。关于社会存在的本体论-上卷-社会存在本体论引论。重庆：重庆出版社，1993a。788页。

卢卡奇。关于社会存在的本体论-下卷-若干最重要的综合问题。重庆：重庆出版社，1993b。937页。

卢卡奇。历史与阶级意识。北京：商务印书馆，1999。12+446页。

卢卡奇。卢卡奇早期文选。南京：南京大学出版社，2004。213页。

卢卡奇。卢卡奇文选。北京：人民出版社，2008。462页。

卢卡奇。小说理论。北京：商务印书馆，2012。15+148页。

卢卡奇。民主化的进程。广州：广东人民出版社，2013。236页。

卢卡奇。卢卡奇论戏剧。北京：北京师范大学出版社，2014。233页。

卢卡奇。审美特性。北京：社会科学文献出版社，2015。2册，11+14+1242页。

罗嗣亮。阶级意识概念的流变：从卢卡奇到后期创造社。学术论坛。2006。2006年第5期。页26-29。

马驰。卢卡奇美学思想论纲。哲学研究杂志社。1998。页180-181。

牛红梅。重读《历史与阶级意识》一书中卢卡奇的物化异化观，前沿。2005。第11期。页200-201。

庞翼平。《历史与阶级意识》中卢卡奇的物化理论。学理论。2011。第14期。页45-46。

秦泽。卢卡奇及其《历史与阶级意识》。红旗。1984。第18期。

孙伯鏊。卢卡奇与马克思。南京：南京大学出版社，1999。10+429页。

孙淳。近十年来国内理论界对卢卡奇总体性思想研究综述。汉学文化。2019。第24期。页154-155。

孙全胜。浅谈卢卡奇的物化理论与马克思异化思想的“同质性”。黑河学刊。2011。第7期。32-33页。

吴晓明。卢卡奇与现代性批判——《历史与阶级意识》的分析定向及存在论基础。天津社会科学。2002。第5期。页14-18。

吴晓明。卢卡奇的总体范畴及其存在论上的黑格尔主义方向。云南大学学报：社会科学版。2005。第6期。页12-15。

徐崇温。西方马克思主义。重庆：重庆出版社，1989。477页。

徐崇温。西方马克思主义理论研究。海口：海南出版社，2000。10+760页。

燕宏远。沉思与批判：卢卡奇走向马克思的道路。北京：社会科学文献出版社，2020。504页。

- 杨伍栓。对卢卡奇总体性理论的再认识。高校理论战线。2003。第 9 期。页 23-26。
- 叶艳君、梁慧。卢卡奇“物化理论”对现实生活的指认。湖北成人教育学院学报。2011。第2期。页 55-56。
- 衣俊卿。异化理论、物化理论、技术理性批判 - 20 世纪文化批判理论的一种演进思路。哲学研究。1997。第 8 期。页 10-16。
- 衣俊卿。人的存在与辩证法 - 论实践派的辩证法观。现代哲学。1999。第1期。页 82-88。
- 衣俊卿。一位伟大思想者孤绝心灵的文化守望 - 布达佩斯学派成员视野中的卢卡奇。求是学刊。2011。第 5 期。页 5-15。
- 衣俊卿。新马克思主义评论-第一辑-卢卡奇专辑。北京：中央编译出版社，2012。461 页。
- 尤昊。论卢卡奇与西方马克思主义的关系。现代商贸工业。2011。第 10 期。第 56-57 页。
- 张伯霖。关于卢卡契哲学、美学思想论文选译。北京：中国社会科学出版社，1985。177 页。
- 张亮。内卢卡奇研究七十年：一个批判的回顾，*Modern Philosophy*。2003。第4期。页 39-46。
- 张亮。卢卡奇早期思想发展及其思想史效应：100 年后的重访。学习与探索。2018。第 11 期。142-150。
- 张西平。历史哲学的重建。北京：三联书店，1997。376页。
- 张西平。卢卡奇。长沙：湖南教育出版社，1999，287 页。
- 张秀琴。卢卡奇对黑格尔外化逻辑的解析及其局限。哲学动态。2019。第 7 期。页 63-70。
- 张一兵。阶级意识：客观可能性与辩证的中介 - 读青年卢卡奇的《历史与阶级意识》。山东社会科学。2000。第 2 期。页 57-61。
- 张一兵。文本的深度耕犁-第一卷-西方马克思主义经典文本解读。北京：中国人民大学出版社，2004。14+485页。
- 张翼星。为卢卡奇申辩。昆明：云南人民出版社，2001。366页。
- 张康之。总体范畴在历史解释中的作用 - 卢卡奇的历史观述评。中国人民大学学报。1997。第1期。页43-48。
- 周嘉昕。经济学与辩证法之间 - 政治经济学批判视角下重访卢卡奇。学习与探索。2020。第 1 期。页9-17。
- 郑能。深化国外马克思主义研究 - 纪念卢卡奇诞辰 126 周年学术研讨会综述。马克思主义与现实。2011。第3期。页201-204。

REFERENCES

- Du Zhangzhi (1986), "Lukaqi tan makesi zhuyi de gexin", *Guowai shehui kexue*, di 1 qi, ye 12-6. (In Chinese).
- Du Zhangzhi (1989), "Ruhe kandai Lukaqi", *Renmin ribao*, 1 yue 27 ri. (In Chinese).
- Du Zhangzhi (1990), «Lukaqi de "Lishi yu jieji yishi"», *Zhongzhou xuekan*, di 5 qi, ye 36-43. (In Chinese).
- Gao Min (1997), «Lukaqi "Lishi yu jieji yishi" zhong ruogan fanchou luelun», *Baoji wenli xueyuan xuebao (Renwen shehui kexue ban)*, di 1 qi, ye 31-6. (In Chinese).
- Gu Yisi (2000), «Du "Lukaqi yu makesi"», *Makesi zhuyi yanjiu*, di 4 qi, ye 95-7. (In Chinese).

Hu Xuming, Han Qihong (2006), «“Lishi yu jieji yishi” yu xiandai xing pipan – jiyu Lukaqi wuhua lilun de xiandai xing kaocha», *Zhangbai xuekan*, di 6 qi, ye 58–61. (In Chinese).

Heleideng (2011), *Lukaqi zai pingjia*, Heilongjiang daxue chubanshe, Ha’erbin, 22+30+282 ye. (In Chinese).

Jiang Bin (1989), “Zongtixing·bianzhengfa·lishi guan – ping Lukaqi dui makesi zhuyi zhexue tixi de chongjian”, *Guangdong shehui kexue*, di 3 qi, ye 18–25. (In Chinese).

Li Can, Liu Jian, Zhang Liang (2021), “Lukaqi yanjiu zai Zhongguo—jiyu CSSCI shujuku (1998–2019) de shizheng fenxi”, *Shandong shehui kexue*, di 6 qi zong di 310 qi, ye 34–41. (In Chinese).

Li Qingjun, Cheng Zigong (2000), “Lukaqi qianhou yihua sixiang zhuanbian yuanyin zhi tanjiu”, *Yangzhou daxue xuebao (Renwen shehui kexue ban)*, di 4 juan, di 3 qi, di 64–8 ye. (In Chinese).

Li Rong (1998), “Lukaqi zhu keti de lishi bianzhengfa sixiang”, *Maozedong sixiang yanjiu, zengkan*, di 132–5 ye. (In Chinese).

Liang Tao (2011), “Lukaqi wuhua sixiang de rendao zhuyi jieshi”, *Chongqing keji xueyuan xuebao (zhexue shehui kexue ban)*, 2011 nian, di 4 qi, ye 17–9. (In Chinese).

Liu Xiulan (2000), *Lukaqi xin lun*, Xibei daxue chubanshe, Xi’an, 13+700 ye. (In Chinese).

Lukaqi (1993a), *Guanyu shehui cunzai de benti lun-shang juan-shehui cunzai benti lun yin lun*, Chongqing chubanshe, Chongqing, 788 ye. (In Chinese).

Lukaqi (1993b), *Guanyu shehui cunzai de benti lun-xia juan-ruogan zui zhongyao de zonghe wenti*, Chongqing chubanshe, Chongqing, 937 ye. (In Chinese).

Lukaqi (1999), *Lishi yu jieji yishi*, Shangwu yin shuguan, Beijing, 12+446 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2004), *Lukaqi zaoqi wenxuan*, Nanjing daxue chubanshe, Nanjing, 213 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2008), *Lukaqi wenxuan*, Renmin chubanshe, Beijing, 462 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2012), *Xiaoshuo lilun*, Shangwu yin shuguan, Beijing, 15+148 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2013), *Minzhuhua de jincheng*, Guangdong renmin chubanshe, Guangzhou, 236 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2014), *Lukaqi lun xiju*, Beijing shifan daxue chubanshe, Beijing, 233 ye. (In Chinese).

Lukaqi (2015), *Shenmei texing*, Shehui kexue wenxian chubanshe, Beijing, 2 ce, 11+14+1242 ye. (In Chinese).

Luo Siliang (2006), “Jieji yishi gainian de liubian: Cong Lukaqi dao houqi chuanguang she”, *Xueshu luntan*, di 5 qi, ye 26–9. (In Chinese).

Ma Chi (1998), “Lukaqi meixue sixiang lungang”, *Zhexue yanjiu zazhishe*, ye 180–1. (In Chinese).

Niu Hongmei (2005), «Zhongdu “Lishi yu jieji yishi” yi shu zhong Lukaqi de wuhua yihua guan», *Qianyan*, di 11 qi, ye 200–1. (In Chinese).

Pang Yiping (2011), «“Lishi yu jieji yishi” zhong Lukaqi de wuhua lilun», *Xuelilun*, di 14 qi, ye 45–6. (In Chinese).

-
- Qin Ze (1984), «Lukaqi jiqi “Lishi yǔ jieji yishi”», *Hongqi*, di 18 qi. (In Chinese).
- Sun Bokui (1999), *Lukaqi yu makesi*, Nanjing daxue chubanshe, Nanjing, 10+429 ye. (In Chinese).
- Sun Chun (2019), “Jin shi nianlai guonei lilun jie dui Lukaqi zongti xing sixiang yanjiu zongshu”, *Hanxue wenhua*, di 24 qi, ye 154–5. (In Chinese).
- Sun Quansheng (2011), «Qian tan Lukaqi de wuhua lilun yu makesi yihua sixiang de “tongzhixing”», *Heihe xuekan*, di 7 qi, 32–3 ye. (In Chinese).
- Wu Xiaoming (2002), «Lukaqi yu xiandai xing pipan – “Lishi yu jieji yishi” de fenxi dingxiang ji cunzai lun jichu», *Tianjin shehui kexue*, di 5 qi, ye 14–8. (In Chinese).
- Wu Xiaoming (2005), “Lukaqi de zongti fanchou ji qi cunzai lun shang de hei ge er zhuyi fangxiang”, *Yunnan daxue xuebao: Shehui kexue ban*, di 6 qi, ye 12–5. (In Chinese).
- Xu Chongwen (1989), *Xifang makesi zhuyi*, Chongqing chubanshe, Chongqing, 477 ye. (In Chinese).
- Xu Chongwen (2000), *Xifang makesi zhuyi lilun yanjiu*, Hainan chubanshe, Haikou, 10+760 ye. (In Chinese).
- Yan Hongyuan (2020), *Chensi yu pipan: Lukaqi zouxiang makesi de daolu*, Shehui kexue wenxian chubanshe, Beijing, 504 ye. (In Chinese).
- Yang Wushuan (2003), “Dui Lukaqi zongti xing lilun de zai renshi”, *Gaoxiao lilun zhanxian*, di 9 qi, ye 23–6. (In Chinese).
- Ye Yanjun, Liang Hui (2011), «Lukaqi “Wuhua lilun” dui xianshi shenghuo de zhiren», *Hubei chengren jiaoyu xueyuan xuebao*, di 2 qi, ye 55–6. (In Chinese).
- Yi Junqing (1997), “Yihua lilun, wuhua lilun, jishu lixing pipan—20 shiji wenhua pipan lilun de yi zhong yanjin silu”, *Zhexue yanjiu*, di 8 qi, ye 10–6. (In Chinese).
- Yi Junqing (1999), “Ren de cunzai yu bianzheng fa—lun shijian pai de bianzhengfa guan”, *Xiandai zhexue*, di 1 qi, ye 82–8. (In Chinese).
- Yi Junqing (2011), “Yi wei weida si zhe gu jue xinling de wenhua shouwang – Budapeisi xuepai chengyuan shiye zhong de Lukaqi”, *Qiushi xuekan*, di 5 qi, ye 5–15. (In Chinese).
- Yi Junqing (2012), *Xin makesi zhuyi pinglun-di yi ji-Lukaqi zhuanji*, Zhongyang bianyi chubanshe, Beijing, 461 ye. (In Chinese).
- You Hao (2011), “Lun Lukaqi yu xifang mekesi zhuyi de guanxi”, *Xiandai shangmao gongye*, di 10 qi, di 56–7 ye. (In Chinese).
- Zhang Bolin (1985), *Guanyu Lukaqi zhexue, meixue sixiang lunwen xuan yi*, Zhongguo shehui kexue chubanshe, Beijing, 177 ye. (In Chinese).
- Zhang Liang (2003), “Nei Lukaqi yanjiu qishi nian: Yige pipan de huigu”, *Modern Philosophy*, di 4 qi, ye 39–46. (In Chinese).
- Zhang Liang (2018), “Lukaqi zaoqi sixiang fazhan ji qi sixiang shi xiaoying: 100 nian hou de chong fang”, *Xuexi yu tansuo*, di 11 qi, ye 142–50. (In Chinese).
- Zhang Xiping (1997), *Lishi zhexue de chongjian*, Sanlian shudian, Beijing, 376 ye. (In Chinese).
- Zhang Xiping (1999), *Lukaqi*, Hunan jiaoyu chubanshe, Zhangsha, 287 ye. (In Chinese).
- Zhang Xiuqin (2019), “Lukaqi dui Heigeer waihua luoji de jiexi ji qi juxian”, *Zhexue dongtai*, di 7 qi, ye 63–70. (In Chinese).

Zhang Yibing (2000), *Jieji yishi: Keguan keneng xing yu bianzheng de zhongjie—du qingnian Lukaqi de “Lishi yu jieji yishi”*, Shandong shehui kexue, di 2 qi, ye 57–61. (In Chinese).

Zhang Yibing (2004), *Wenben de shendu geng li-di yi juan-xifang makesi zhuyi jingdian wenben jiedu*, Zhongguo renmin daxue chubanshe, Beijing, 14+485 ye. (In Chinese).

Zhang Yixing (2001), *Wei Lukaqi shenbian*, Yunnan renmin chubanshe, Kunming, 366 ye. (In Chinese).

Zhang Kangzhi (1997), “Zongti fanchou zai lishi jieshi zhong de zuoyong—Lukaqi de lishi guan shuping”, *Zhongguo renmin daxue xuebao*, di 1 qi, ye 43–8. (In Chinese).

Zhou Jiabin (2020), “Jingji xue yu bianzhengfa zhi jian—zhengzhi jingji xue pipan shijiao xia chong fang Lukaqi”, *Xuexi yu tansuo*, di 1 qi, ye 9–17. (In Chinese).

Zheng Neng (2011), “Shenhua guowai makesi zhuyi yanjiu—jinian Lukaqi danchen 126 zhounian xueshu yantao hui zongshu”, *Makesi zhuyi yu xianshi*, di 3 qi, ye 201–4. (In Chinese).

Стаття надійшла до редакції 29.09.2022